Установа адукацыі

“Беларускі дзяржаўны універсітэт культуры і мастацтваў”

Факультэт інфармацыйна-дакументных камунікацый

Кафедра інфармацыйных рэсурсаў і камунікацый

УЗГОДНЕНА	УЗГОДНЕНА
Загадчык кафедры	Дэкан факультэта
______________Ж. Л. Раманава	______________Ю. М. Галкоўская
«___»______________ 2022 г.	«___»______________ 2022 г.

ВУЧЭБНА-МЕТАДЫЧНЫ КОМПЛЕКС

ПА КУРСУ ПА ВЫБАРУ

ГІСТОРЫЯ І МЕТАДАЛОГІЯ НАВУКОВЫХ ВЕДАЎ

для студэнтаў спецыяльнасці

1-23 01 11 Бібліятэчна-інфармацыйная дзейнасць (па напрамках)

Складальнік:

Л.У.Ландзіна, доктар гістарычных навук, дацэнт, прафесар кафедры інфармацыйных рэсурсаў і камунікацый

Разгледжаны і зацверджаны

на паседжанні Савета ўніверсітэта 25.10.2022

пратакол № 2

ЗМЕСТ

1. Уводзіны. С.3–5
Тэматычны план С.6–7

2. Тэарэтычны раздзел
– вучэбныя выданні С.8
– план-каспект лекцый С.10–16
–іншыя матэрыялы (навуковая літаратура) С. 17–18

3. Практычны раздзел
– матэрыялы для правядзення семінарскіх, практычных і інш. заняткаў С. 19–24

4. Раздзел кантроля ведаў:
– пералік пытанняў для заліку С. 25–26

1. УВОДЗІНЫ

Курс па выбару “Гісторыя і метадалогія навуковых ведаў” прадугледжвае разгляд развіцця навукі як асобнай формы грамадскай свядомасці ад старажытнасці да нашых дзен у цывілізацыйным кантэксце. У адпаведнасці з прынцыпам гістарызму і гісторыка-генетычным метадам матэрыял выкладаецца ў храналагічнай паслядоўнасці, разглядаюцца сацыяльна-эканамічныя, палітычныя, культурныя аспекты развіцця навукі на розных этапах гістарычнага развіцця. Асобна аналізуюцца праблемы, якія мелі агульнагістарычнае значэнне ці былі вызначальнымі тэндэнцыямі. Значная ўвага нададзена актуальным антрапалагічнаму і культуралагічнаму падыходам, а таксама гісторыі паўсядзеннасці, што на практыцы ўвасабляецца ў змяненнях матэрыяльнай і духоўнай культуры і фарміруе паўсядзеннасць існавання чалавека.

Мэта курса па выбару “Гісторыя і метадалогія навуковых ведаў” – фарміраванне і паглыбленне светапогляду студэнтаў шляхам стварэння цэласнай карціны развіцця навукі і навукова-тэхнічных ведаў ў сусветным цывілізацыйным і сацыякультурным кантэксце.

Адпаведна, *задачамі* курсу па выбару з’яўляюцца:

- дэманстрацыя і аналіз развіцця навукі як формы грамадскай свядомасці, абумоўленай гістарычна дэтэрмінаванмі сацыякультурнымі фактарамі;
- атрыманне студэнтамі ведаў па гісторыі і метадалогіі навукі, развіццю навуковых школ і змене навуковых парадыгм;
- засваенне студэнтамі тэрміналогіі, ўласцівай для навукі і навукова-даследчай працы, а таксама разуменне прынцыпаў, прыемаў і метадаў навуковага даследавання ў іх практычным прымяненні;
- разуменне студэнтамі прычын і праяў сучаснага стану інфармацыйнага грамадства, неадназначнасці і рызыкаў рэалій тэхнагеннай цывілізацыі;
- фарміраванне культуры адносін, камунікацыі і спажывання, неабходных у сучасных умовах;

- вылучэнне сюжэтаў аб развіцці айчыннай навукі ў кантэксце агульнасусветнага і агульнаеўрапейскага развіцця;
- актывізацыя пазнавальнай дзейнасці, крэатыўнасці, гнуткасці мыслення праз вырашэнне творчых і праблемных задач.

Разгляд і засваенне курса па выбару "Гісторыя і метадалогія навуковых ведаў" прадугледжвае шчыльную сувязь разглядаемага матэрыяла з праблематыкай сусветнай гісторыі, гісторыі філасофіі, культуралогіяй, асновамі сучаснага прыродазнаўства і іншымі дысцыплінамі сацыяльна-гуманітарнага блоку ведаў, што рэалізуецца праз міжпрадметныя і міжкурсавыя сувязі.

У выніку вывучэння курса па выбару студэнт *павінен ведаць:*

– прынцыпы перыядызацыі і змест перыядаў развіцця навукі;
– крытэрыі вылучэння навукі як сацыяльнага інстытута;
– спецыфіку навуковага пазнання і адрозненне навуковай свядомасці ад штодзеннага, рэлігійнага, мастацкага, філасофскага адлюстравання свету;
– неадназначнасць характарыстык навуковсці, адноснасці, канкрэтнасці і супярэчлівасці навуковых ведаў.

Студэнт таксама *павінен умець:*

– выкарыстоўваць асноўныя і дадатковыя літаратуру і крыніцы;
– выяўляць сувязі вывучаемага матэрыялу з ведамі па культуралогіі, філасофіі, асновам сучаснага прыродазнаўства, гісторыі матэрыяльнай і духоўнай культуры і г.д. і г.д.
– чытаць, разумець і выкарыстоўваць інфармацыю карт, дыяграм, схем, табліц і іншага ілюстрацыйнага матэрыяла;
– уключаць развіццё айчыннай навукі ў агульнагістарычны кантэкст;
– супастаўляць і ацэньваць розныя пункты гледжання ў навуцы.

Рэалізацыя адзначаных задач прадуглеждвае пастаяннае ўдасканальванне і апрацоўку матэрыяла, а таксама ўлік спецыфікі канкрэтнай аўдыторыі. Таму выкладчык можа (у межах адведзеных гадзін) ацэнтаваць увагу на тых ці іншых раздзелах і пытаннях, захоўваючы змест і агульныя прапорцыі

матэрыялу выкладаемага курса. Спіс літаратуры носіць не імператыўны, а рэкамендацыйны характар. Гэта дае магчымасць для студэнта самастойнага пошуку і пашырэння кола крыніц, якія могуць уключаць, у тым ліку, электронныя і інтэрнэт-рэсурсы.

Згодна з вучэбным планам, курс “Гісторыя і метадалогія навуковых ведаў” уключае 12 гадзін лекцый, 16 гадзін практычных і семінарскіх заняткаў (7 практычных і 1 семінар) У канцы семестра – залік.

ТЭМАТЫЧНЫ ПЛАН

Раздзелы і тэмы	Колькасць гадзін		
	лекц.	практ. /сем.	СРС.
Уводзіны. Асноўныя паняцці курса	2		
1. Перадгісторыя навукі. Міфалагічныя, даксаграфічныя, рэцэптурныя веды Старажытнага свету і Сярэднявечча	2		
2. Адлюстраванне гістарычнага працэсу ў творах антычных аўтараў (кампаратыўны аналіз твораў Плутарха і Светонія)		2	
3. Заходняя Еўропа і славянскі свет у адлюстраванні сярэднявечных помнікаў права (кампаратыўны аналіз “Салічаскай праўды” і “Рускай праўды”)		2	
4. Метад, метадалогія і спецыфіка класічнай навукі	2		
5. Развіццё гістарычных ведаў у ранні Новы час (на прыкладзе “Хронікі…” М. Стрыйкоўскага і “Хронікі Быхаўца”		2	
6. Навуковыя і сацыякультурныя дэтэрмінанты неакласічнай навукі	2		
7. Змест, метадалогія і пабудова гістарычных прац у XIX ст. (параўнаўчы аналіз прац В. Ключэўскага і І. Лапо)		2	
8. Некласічная навука і прамысловая рэвалюцыя другой паловы XIX – першай паловы XX ст.	2		
9. Беларуская гістарычная думка першай паловы XX ст. (параўнаўчы аналіз твораў У. Ігнатоўскага і У Пічэты)		2	

10. Метадалагічныя акцэнты гістарычнай навукі сярэдзіны XX ст. (кампаратыўны аналіз прац Ф. Брадэля і Б. Грэкава)		2	
11. Постнекласічная навука і сучаснае інфармацыйнае грамадства	2		
12. Разнастайнасць падыходаў ў гуманітарных даследаваннях у постсавецкі час (параўнаўчы аналіз твораў Ж. ле Гофа і М. Ермаловіча)		2	
13. Сучасныя навуковыя распрацоўкі і прагнозы будучага		2	
Усяго	12	16	

2. ТЭАРЭТЫЧНЫ РАЗДЗЕЛ
ВУЧЭБНЫЯ ВЫДАННІ

1. Гутова, С. Г. Основные вопросы теории и методологии научного познания : учебное пособие / С. Г. Гутова, Н. Н. Самохина. — Нижневартовск : НВГУ, 2020. — 113 с. — ISBN 978-5-00047-570-6. — Режим доступа: https://e.lanbook.com/book/208148
2. История философии : учебное пособие для студентов учреждений высшего образования по гуманитарным специальностям. В 2 ч. Ч. 1 / А. А. Бородич [и др.] ; под ред. Ч. С. Кирвеля. - Минск : Вышэйшая школа, 2021. - 360 с. : рис. - ISBN 978-985-06-3360-6 (ч. 1) : 47-06.
3. История философии : учебное пособие для студентов учреждений высшего образования по гуманитарным специальностям. В 2 ч. Ч. 2 / А. А. Бородич [и др.] ; под ред. Ч. С. Кирвеля. - Минск : Вышэйшая школа, 2021. - 443, [1] с. : рис. - ISBN 978-985-06-3361-3 (ч. 2) : 60-07.
4. Источниковедение : учебник для студентов высших учебных заведений, обучающихся по гуманитарным направлениям и специальностям / под ред. А. В. Сиренова. - Москва : Юрайт, 2021. - 395, [1] с. : табл. ; 25x16 см
5. Моисеева, И. Ю. История и методология науки : учебное пособие : в 2 частях / И. Ю. Моисеева ; Оренбургский государственный университет. – Оренбург : Оренбургский государственный университет, 2017. – Часть 2. – 160 с. – Режим доступа:: https://biblioclub.ru/index.php?page=book&id=481796
6. Никитина, Е. А. Философия науки (основные проблемы) : учебное пособие / Е. А. Никитина. — 4-е изд., испр. и доп. — Москва : РТУ МИРЭА, 2022. — 117 с. - Режим доступа https://e.lanbook.com/book/265862
7. Савелова, Е. В. История и философия науки : учебное пособие / Е. В. Савелова. — Хабаровск : ХГИК, 2021. — 139 с. — Режим доступа: https://e.lanbook.com/book/204476

8. Тулинов, В. Ф. Концепции современного естествознания : учебник / В. Ф. Тулинов, К. В. Тулинов. – 3-е изд. – Москва : Дашков и К°, 2018. – 483 с. : ил. – Режим доступа: https://biblioclub.ru/index.php?page=book&id=573158
9. Философия : учебное пособие для студентов учреждений высшего образования / А. И. Зеленков [и др.]. - Минск : РИВШ, 2020. - 351 с. : табл. ; 21x15 см. - Библиогр.: с. 309-318, библиогр. в подстроч. примеч.
10. Ясницкий, Л. Н. Современные проблемы науки : учебное пособие / Л. Н. Ясницкий, Т. В. Данилевич. – 5-е изд. (эл.). – Москва : Лаборатория знаний, 2021. – 297 с. – Режим доступа:: https://biblioclub.ru/index.php?page=book&id=602084
11. Жарский, Н.М., Козляков, В.Е. История науки и техники с древнейших времен до 70-х гг. XIX в./ И.М. Жарский, В.Е. Козляков, Учеб. пособие. – Минск: БГТУ, 2004. – 151 с.
12. Лепешко, Б.М. Методология и логика истории / Б.М. Лепешко. – Брест: Альтернатива, 2007. – 192 с.
13. Методология истории*:* Учеб. пособие для студентов вузов / А.Н. Нечухрин, В.Н. Сидорцов, О.М. Шутова и др. – Мн.: НТООО «ТетраСистемс», 1996. – 240 с.
14. Поликарпов, В.С. История науки и техники / В.С. Поликарпов. – Уч. Пособие. – Ростов-на-Дону: Изд-во “Феникс”, 1998. – 352 с.
15. Пузырев, П.М. Краткая история науки и техники: Учебное пособие/ Н.М. Пузырев. – Тверь: ТГТУ, 2001. – 204 с.
16. Соломатин, В.А. История науки. Учебное пособие / В.А. Соломатин. – М.; ПЕРСЭ, 2003. – 352 с.
17. Шухардин, С.В. История науки и техники Ч.1. С древнейших времен до конца XVIII в./ Учебное пособие; под ред. А.А. Кузина / С.В. Шухардин. – М.; Моск. гос. ист.-арх. ин-т., 1974. – 151 с.

ПЛАН-КАНСПЕКТ ЛЕКЦЫЙ КУРСА ПА ВЫБАРУ “ГІСТОРЫЯ І МЕТАДАЛОГІЯ НАВУКОВАГА ПАЗНАННЯ”

Уводзіны

Навука як форма грамадскай свядомасці. Падыходы да вызначэня навукі. Адрозненні навукі ад іншых форм адлюстраваня і ператварэння рэчаіснасці. Перыядызацыя развіцця навукі. Перадгісторыя навукі: архаіка-міфалагічныя, даксаграфічныя, рэцэптурныя веды. Ператварэнне навукі ў сацыяльны інстытут. Класічная, неакласічная, некласічная і постнекласічная навука.

Галіновы падзел навук, яго афармленне і ўмоўны, рэдукцыяніскі характер. Міждысцыплінарнасць. Гісторыя як навука. Спецыфіка гістарычнай навукі. Штодзеннае і навуковае гістарычнае пазнанне. Аб’ект, прадмет і суб’ект гістарычнага пазнання. Актуальнасць і кан’юнктурнасць гістарычнах даследаванняў.

Паняційны і тэрміналагічны апарат яе неабходныя характарыстыкі навукі. Метадалогія, метад, навуковая парадыгма. Агульнананвуковыя і спецыяльныя метады навуковага даследавання. Прынцыпы і метады навуковага пазнання, іх спецыфіка ў розных навуках і гістарычная абумоўленасць. Колькасныя, сацыяльна-псіхалагічныя, герменеўтычныя метады. Інфармацыйна-энтрапійны метад. Семіятычныя, лінгвістычныя, сацыялагічныя, паліталагічныя, мастацтвазнаўчыя, эканамічныя і інш. метады.

Эмпірычныя і тэарэтычныя веды. Этапы навуковага даследавання. Гіпотэза, збор фактаў, пабудова мадэлі, інтэрпрэтацыя. Навуковая тэорыя. Даследаванне крыніц. Інтэрпрэтацыя фактаў.

Навуковы факт і яго характэрыстыкі. Філасофскія аспекты навуковага факта. Інтэрпрэтацыя навуковага факта. Спецыфіка гістарычнага факта. Сацыяльная прырода гістарычнага факта, суадносіны факта і крыніцы, двайная суб’ектывізацыя гістарычнай рэканструкцыі. Навуковы прагноз і яго абгрунтаванне. Узроўні навуковага прагноза. Сацыяльнае значэнне навуковага прагназавання.

Тэма 1. Перадгісторыя навукі. Міфалагічныя, даксаграфічныя, рэцэптурныя веды Старажытнага свету і Сярэднявечча

Характар ведаў і ўменняў першабытнага чалавека і грамадства. Міфалагічныя веды і міфалагічная свядомасць. Эмпірычныя веды першабытнага чалавека і іх рэцэптурны характар.

Неалітычная рэвалюцыя і яе сутнасць. Дэмаграфічныя і сацыяльныя наступствы неалітычнай рэвалюцыі. Штодзеннае жыццё чалавека (умовы і працягласць жыцця, медыцынскія веды, формы перадачы эмпірычнага вопыту). Пачатак апрацоўкі металаў і яе асаблівасці ў розных рэгіёнах. Новыя тэхнічныя ўменні, падзел працы, сацыяльная дыферэнцыяцыя грамадства. Першыя цывілізацыі старажытнасці.

Узнікненне першых цывілізацый. Крытэрыі цывілізацыі. Спецыфіка старажытнаўсходніх цывілізацый. Характар ведаў на Старажытным Усходзе, перадача і накапленне інфармацыі. Элітарнасць і сакральнасць ведаў.

Сістэмы пісьма. Піктаграмы і ідэаграмы. Клінапіснае і іерагліфічнае пісьмо. Тэхніка пісьма і матэрыялы для яго. Стварэнне алфавіта. Астраномія і лічэнне часу. Месяцавы каляндар, падзел і працягласць года і сутак. Сонечны і вадзяны гадзіннікі. Матэматычныя веды вавіланян, егіпцян, індусаў. Медыцынскія веды грамадстваў Старажытнага Усходу. Дасягненні егіпецкай, кітайскай, індыйскай медыцыны. Хімічныя рэчывы і іх выкарыстанне.

Спецыфіка адносін да ведаў і інтэлектуальнай дзейнасці ў антычных грамадствах. Філасофскія веды і тэхнічныя веды. Сістэма бачання свету ў антычных грамадствах. Прынцыпы, задачы і правілы стварэння гістарычных прац. Матэрыялы для пісьма. Папірусныя і пергаментныя кнігі, тэхналогія іх вырабу і захавання. Першыя зборы кніг. Александрыйская бібліятэка. Тэхнічныя дасягненні антычнасці і медыцынскія веды антычнага грамадства.

Карціна свету і філасофскія асновы інтэлектуальнай дзейнасці ў Сярэднявеччы. Фіксацыя ведаў і захоўванне інфармацыі. Сістэма навучання. Манастыры як асяродкі пісьменнасці і тэхнічных ведаў. Царкоўныя і свецкія

школы. Еўрапейскія універсітэты. “Трывіум” і “квадрывіум”. Схаластыка. Астраномія, алхімія і іх мэты.

Навукова-тэхнічныя веды арабскага Усходу. Адносіны да навук а Арабскім халіфаце. “Дом мудрасці”. Матэматыка, з’яўленне алгебры, “арабскія” лічбы. Астраномія, з’яўленне першых абсерваторый, геаграфія, мараходства. Арабская тэрміналогія ў розных галінах ведаў. Медыцына і яе арганізацыя на арабскім Усходзе, гігіена, працы ар-Разі і Авіцэнны.

Тэма 4 Метад, метадалогія і спецыфіка класічнай навукі

Сацыяльныя, эканамічныя і культурная перадумовы развіцця навукі ранняга Новага часу. Адносіны да антычнай спадчыны і яе актуалізацыя. Статус інтэлектуальнай працы і яе сацыяльнае значэнне. Змены адносінаў да мастацтва. Неаплатанізм як філасофская аснова метадалогіі класічнай навукі. Рацыяналізм. Н’ютанаўская карціна свету і механіцызм.

Значэнне Вялікіх геаграфічных адкрыццяў, кнігадрукавання, з’яўлення акуляраў для актывізацыі навуковых заняткаў. Тэхнічныя вынаходніцтвы ў мараплаванні, з’яўленне агнястрэльнай зброі. Набыццё Заходняй Еўропай статуса сусветнага лідэра. Універсальнасць ведаў вучоных эпохі Адраджэння. Леанарда да Вінчы, Мікалай Капернік.

Уплыў на развіццё класічнай навукі антычнай і сярэднявечнай традыцыі. Інстытуалізацыя навукі і з’яўленне першых навукова-даследчых устаноў. Механістычная карціна свету і прыярытэтныя навуковыя галіны. Уплыў на навуку і адукацыю пачатка кнігадрукавання.

Сутнасць і змест навуковай рэвалюцыі XVI–XVII ст. Метадалогія і метады пазнання ў працах Ф. Бэкана, Г. Галілея, Р. Дэкарта. Астраномія, матэматыка, фізіка. Дзейнасць М. Каперніка, Г. Галілея, Ц. Браге, І. Кеплера, Дж. Бруна. Развіццё фізічных ведаў у працах Э. Тарычэлі, Б. Паскаля, О. фон Герыке, Р. Бойля, Э. Марыёта і г.д. К Семяновіч і “Вялікае мастацтва артылерыі”. Навуковыя веды і тэхнічныя прыстасаванні ў галіне оптыкі. Ф.

Грымальдзі, О. Рэмер, Х. Гюйгенс, Р. Гук і г.д. З’яўленне хвалевай тэорыі святла. Удасканаленне тэлескопа і з’яўленне мікраскопа.

Хімія, біялогія і медыцына у еўрапейскай класічнай навуцы. Спецыфіка развіцця дадзеных навуковых накірункаў. Алхімія і натрахімія. Погляды і дзейнасць Парацэльса. развіццё хімічных ведаў і з’яўленне новых хімічных тэрмінаў. Вытворчасць хімічных рэчываў і пачатак “эры крышталя”. Тэорыя флагістона. І. Б. ван Гельмонт, Р. Бойль, Р. Глаубер. Анатомія і медыцына. А. Везалій, У. Гарвей, Р. Дэкарт як натураліст.

Тэма 6. Навуковыя і сацыякультурныя дэтэрмінанты неакласічнай навукі

Філасофскія асновы светапогляду і навуковых ведаў эпохі Асветы. Пачатак дысцыплінарнага падзелу навук. Энцыклапедызм і энцыклапедысты ў Францыі. Грамадскі і сацыяльны ідэал вучоных эпохі. Дэмакратызацыя і новыя падыходы ў педагогіцы. Пачатак навуковай рэфлексіі гістарычных ведаў, з’яўленне дэтэрміністцкіх падыходаў у гістарычным пазнанні.

Матэматыка і фізіка (Г. В. Лейбніц, Л. Эйлер, Ж.Б. Даламбер, К.Ф. Гаус, Ж.Б. Фур’е і інш.). Даследаванні тэмператур і стварэнне тэмпературных шкал (Г.Д. Фарэнгейт, Р.Ф. дэ Рэамюр, А. Цэльсій, У. Томсан і г.д.). З’яўленне тэрмадынамікі (Г.В. Рыхман, Дж. Блэк, і. Вільке, Л. Лавуаз’е і інш.). разнастайнасць навуковай дзейнасці М.В. Ламаносава.. М. Пачобут-Адляніцкі і накірункі яго дзейнасці. Ж.-Б. Ламарк, Ж.-Л. Леклерк де Бюфон, К. Ліней і іх дзейнасць у галіне прыродазнаўства. Разнастайнасць навуковай дзейнасці М.В. Ламаносава.. М. Пачобут-Адляніцкі і накірункі яго дзейнасці. Ж.-Б. Ламарк, Ж.-Л. Леклерк де Бюфон, К. Ліней і іх дзейнасць у галіне прыродазнаўства. Стварэнне першага кандэнсатара. Б. Франклін і вынаходніцтва громаадвода. Ш. Кулон, Л. Гальвані, А. Вольта і г.д.

Тэма 8. Некласічная навука і прамысловая рэвалюцыя другой паловы XIX – першай паловы XX ст.

Навуковыя асновы пазнання. пазітывізм як метадалагічная парадыгма XIX ст. Распрацоўка пазітывісцкай метадалогіі ў гуманітарным пазнанні. Геаграфічны, псіхалагічны, эканамічны, сацыяльны дэтэрмінізм і шматфактарнасць у пазітывісцкай метадалогіі. Прыярытэт гістарычнай крыніцы і разгортванне археалагічных даследаванняў, краязнаўства, археаграфіі і г.д. Актывізацыя і рост навуковай перыёдыкі, дзейнасць навуковых таварыстваў і г.д. Якасныя змяненні ў адукацыі.

Рэвалюцыя ў галіна біялогіі і медыцыны. Эвалюцыйная тэорыя Ч. Дарвіна і тэорыя клетачнай будовы арганізмаў. Праблема філагенэза ў прыродазнаўчых навуках, развіццё палеанталогіі і эвалюцыйнай эмбрыялогіі (Э. Гекель, А. А. Кавалеўскі, І.І. Мечнікаў, У.А. Кавалеўскі, А.М. северцаў і інш.) І.М. Сечанаў і І.П. Паўлаў і іх вучэнне аб вышэйшай нервовай дзейнасці. Асептыка і антысептыка, з'яўленне пастэрызацыі. Распраўсюджванне медыцынскага абслугоўвання, норм гігіены, ўпарадкаванне гарадскога асяроддзя. Новы медыцынскі інструментарый і сродкі дэзінфекцыі. Павышэнне працягласці жыцця ў еўрапейскіх краінах.

Матэматызацыя прыродазнаўчых навук. Электрадынаміка ў ўкараненне тэхнічных вынаходніцтваў у вытворчасць. Электрычнасць і магнетызм. Стварэнне электрычнага рухавіка. Дзейнасць Х. Эрстэда, А.М. Ампера, Г.С. Ома, М. Фарадэй, Дж. Максвэл, Г.Р. Герц і інш.). Карпускулярная і хвалевая тэорыі святла (Т. Юнг, А. Фрэнэль і г.д.). Развіццё неарганічнай хіміі. Перыядычная табліца элементаў Д.І. Мендэлеева. Тэорыя груп і крысталаграфія.

Змяненні ў паўсядзенным жыцці. З'яўленне парахода, паравоза, чыгункі, трамвая, дыліжанса, веласіпеда, аўтамабіля. Павышэнне камфортнасці жылля, удасканальванне сродкаў сувязі (тэлеграф, тэлеграфны апарат, тэлефон, радыё і г.д.). Гуказапіс, фатаграфія і кінематограф.

Рэвалюцыя ў галіна біялогіі і медыцыны. Эвалюцыйная тэорыя Ч. Дарвіна і тэорыя клетачнай будовы арганізмаў. Праблема філагенэза ў прыродазнаўчых навуках, развіццё палеанталогіі і эвалюцыйнай эмбрыялогіі. Пашырэнне медыцынскага абслугоўвання, распрацоўка норм гігіены, ўпарадкаванне гарадскога асяроддзя.

Змены ў філасофскай карціне свету ў пачатку ХХ ст. Крызіс пазітывізма. Неаканціянства, герменеўтыка, інтуітывізм, фенаменалогія ў навуковым пазнанні. Рэлятывізм у навуцы. Ператварэнні ў гуманітарных ведах, сацыяльная гісторыя і стварэнне “Школы “Аналаў””. Роля марксісцкай навуковай парадыгмы ў навуцы. Гістарычныя і прыродазнаўчыя навукі СССР.

Змяненне да статусу ведаў і ролі даследчыка ў навуцы. З’яўленне квантавай фізікі. Стварэнне мадэлі атама, адкрыццё радыёактыўнасці, тэорыя адноснасці А. Эйнштэйна, працы К. Цыялкоўскага і г.д. Рэвалюцыя ў медыцыне, з’яўленне псіхааналіза. Распрацоўкі ў ваеннай галіне. Першая сусветная вайна і яе новае тэхналагічнае аблічча. Другая сусветная вайна і яе тэхнічнае забеспячэнне. Стварэнне ядзернай зброі.

Тэма 9. Постнекласічная навука і сучаснае інфармацыйнае грамадства

Постнекласічная навука і яе рысы. Інфармацыйнае (постіндустрыяльнае) грамадства як актуальный этап развіцця чалавецтва.

Вызначэнне і сутнасць НТР (навукова-тэхнічнай рэвалюцыі). Этапы НТР і іх асаблівасці. Засваенне касмічнай прасторы. Змяненне галіновай структуры вытворчасці і фарміраванне постіндустрыяльнага грамадства. Развіццё сродкаў інфармацыі і камунікацыі, эфект “сціскання свету”. Сацыяльныя наступствы навукова-тэхнічнай рэвалюцыі. Пабудова тэхнагеннага грамадства і змяненне светапогляду і адчування ў ім чалавека. Павялічэнне расходаў на вышэйшую адукацыю ў развітых краіных і скачкападобнае ўзрастанне колькасці студэнтаў і асоб з вышэйшай адукацыяй. “Бунт моладзі” і маладзежная субкультура.

Ператварэнне навукі ў непасрэдную вытворчую сілу і паскарэнне ўкаранення навуковых распрацовак у вытворчасць. Міжнароднае навуковае супрацоўніцтва ў сучасным свеце. Інтэграцыя і каапературыя ў навуковай сферы. Змяненні ў сістэме адукацыі пад уплывам інфарматызацыі грамадства. Інтэрнацыяналізацыя адукацыі, стварэнне агульнай адукацыйнай прасторы.

Якасныя змяненні ў штодзенным жыцці і ўмовах існавання чалавека. Пабудова тэхнагеннага грамадства і змяненне светапогляду і адчування ў ім чалавека. Сучасная бытавая тэхніка, магчымасці Інтэрнэта і мабільнай сувязі і ўплыў дадзеных фактараў на лад жыцця.

Сітуацыя постмадэрна ў навуковым пазнанні. Постмадэрн у гістарычнай навуцы, змяненне і новы стутус крыніцы як універсальнага артэфакта культуры. Тэкст і дыскурс у гістарычнай навуцы. Антрапалагічны і лінгвістычны павароты ў гістарычнай навуцы. Плюралістычнасць сучаснай метадалогіі гістарычнага даследавання.

ІНШЫЯ МАТЭРЫЯЛЫ (НАВУКОВАЯ ЛІТАРАТУРА

1. *Боголюбов, А.Н.* Механика в истории человечества / А.Н. Боголюбов. – М. : Наука, 1978. – 152 с.
2. *Бродель, Ф.* Материальная цивилизация, экономика и капитализм XV-XVIII вв. В 3 кн. / Фернан Бродель; Ред. И.В. Рудницкая. – М.: ООО «Самарский дом печати», 2006–2007.
3. *Бродель, Ф.* Грамматика цивилизаций / Ф. Бродель. – М. : Весь мир, 2008. – 552 с.
4. *Вернадский, В.И.* Труды по всеобщей истории науки / В.И. Вернадский. – 2-е изд. – М. : Наука, 1988. – 336 с.
5. *Григорьян, А.Т.,* Рожанская, А.М. Механика и астрономия на средневековом Востоке / А.Т. Григорьян, А.М. Рожанская. – М.; Наука, 1980. – 200 с.
6. *Греков, Б. Д.* Киевская Русь: Электронный ресурс. Режим доступа: https://www.litmir.me/br/?b=123408&p=1
7. *Дэвис, Н.* История Европы / Н. Дэвис. – М.; АСТ, Транзиткнига, 2004. – 943 с.
8. *Ігнатоўскі, У.М.* Кароткі нарыс гісторыі Беларусі /У.М. Ігнатоўскі; Уступ. арт. А.П. Грыцкевіча; камент. і заўвагі Э.П. Гнеўкі. – 5-е выд.– 5-е выд. – Мн.: Беларусь, 1991. – 190 с.
9. *Ключевский, В. О.* Боярская дума Древней Руси / В. О. Ключевскай. – любое издание либо электронный ресурс, напр. : https://www.google.com/search?q=ключевский+боярская+дума+древней+руси&oq=ключевский+боярская+дума+древней+руси&aqs=chrome..69i57.18195j0j4&client=ms-android-xiaomi-rev1&sourceid=chrome-mobile&ie=UTF-8
10. *Ле Гофф, Ж.,* Трюон, Н. История тела в средние века. – Жак Ле Гофф, Николя Трюон, пер. с фр. – М.; Текст, 2008. – 189 с.

11. *Плутарх.* Избранные жизнеописания. В двух томах / Плутарх / Пер. с древнегр. Сост., вступ. ст., прим. М. Томашевской. – М.: Правда, 1986.
12. *Русская правда :* Электронный ресурс: Режим доступа: http://drevne-rus-lit.niv.ru/drevne-rus-lit/text/russkaya-pravda-prostrannaya/russkaya-pravda-prostrannaya.htm
13. *Салическая правда :* Электронный ресурс – Режим доступа: https://www.hist.msu.ru/ER/Etext/salic.htm
14. *Светоний, Г. Т.* Жизнь двенадцати цезарей / Гай Светоний Транквилл. – Пер. с лат. М.Л. Гаспарова; Послесл. М.Л. Гаспарова, Е.М. Штаерман. – М.: Правда, 1988. – 512 с.
15. *Стрыйковский, М.* Хроника Польская, Литовская, Жмудская и всей Руси - Электронный ресурс: Режим доступа: https://archive.org/details/20201116_20201116_2035
16. *Сидорцов, В.Н.* Методология исторического исследования: Механизм творчества историка / В.Н. Сидорцов – Мн.: БГУ, 2000. – 231 с.
17. *Хроника* Быховца: [Предисл., коммент. И пер. Н.Н. Улащика. Отв. ред. М.Н. Тихомиров]. – М.: Наука, 1966. – 154 с.
18. *Шейпак, А.А.* История науки и техники. Материалы и технологии / А.А. Шейпак. – В 2 ч. – М.; МГИУ, 2009.

2. ПРАКТЫЧНЫ РАЗДЗЕЛ
МАТЭРЫЯЛЫ ДЛЯ ПРАВЯДЗЕНЯ СЕМІНАРАЎ І ПРАКТЫЧНЫХ ЗАНЯТКАЎ

ПРАКТЫЧНЫ ЗАНЯТАК 1. Тэма 2. Адлюстраванне гістарычнага працэсу ў творах антычных аўтараў (кампаратыўны аналіз твораў Плутарха і Светонія)

Кампаратыўны аналіз і чытанне адпаведных тэкстаў(літаратура прыведзена вышэй) павінны раскрыць кола наступных пытаняў:

Гістарычныя ўмовы стварэння прац Плутарха і Светонія. Метадалогія твораў, падыходы і прынцыпы напісання біяграфій. Аўтарскія пазіцыі Плутарха і Светонія. Плутарх (каля 46-126 г. н.э.) як класік біяграфічнага жанру. Задачы "Параўнальных жыццяпісаў" і час іх стварэння. Падбор Плутархам персаналій для апісання. Светоній (каля 70-каля 140 г. н.э.) як майстар біяграфічнага жанру ў старажытнарымскай гістарыяграфіі. Час стварэння, мэта і змест"Жыцця дванаццаці цэзараў". Суадносіны гістарычных дзеячаў і іх сацыяльнага асяроддзя.

Логіка і сэнс параўнання, ступень псіхалагізма ў характарыстыцы дзеячаў антычнасці. Суадносіны біяграфій і апісваемых гістарычных падзей. Значэнне твора Плутарха для гістарычнай навукі. Псіхалагічныя характарыстыкі і псіхалагічная дынаміка апісваемых асоб. Гістарычныя падзеі, быт і норавы ў кантэксце "Жыцця дванацаці цэзараў". Гістарычнае значэнне працы Светонія.

ПРАКТЫЧНЫ ЗАНЯТАК 2. Тэма 3. Заходняя Еўропа і славянскі свет у адлюстраванні сярэднявечных помнікаў права (кампаратыўны аналіз "Салічаскай праўды" і "Рускай праўды")

Кампаратыўны аналіз і чытанне адпаведных тэкстаў(літаратура прыведзена вышэй) павінны раскрыць кола наступных пытаняў:

Месца і час стварэння “Салічаскай праўды” і “Рускай праўды”. Рознасць мадэляў развіцця краін сінтэзнага і бяссінтэзнага варыянтаў феадалізацыі.

Ступень распрацаванасці абстрактных паняццяў, классіфікацыі злачынстваў і пакараняў у “Салічаскай праўдзе” і “Рускай праўдзе”. Сістэматычнасць выкладання артыкулаў, іерархія правапарушэняў.

Кампаратыўны аналіз прававога стану розных катэгорый насельніцтва, прававых прыярытэтаў, ступені распрацаванасці розных галін права.

“Салічаская праўда” і “Руская праўда” як гістарычныя крыніцы.

ПРАКТЫЧНЫ ЗАНЯТАК 3. Тэма 5. Развіццё гістарычных ведаў у ранні Новы час (на прыкладзе “Хронікі…” М. Стрыйкоўскага і “Хронікі Быхаўца”

Кампаратыўны аналіз і чытанне адпаведных тэкстаў(літаратура прыведзена вышэй) павінны раскрыць кола наступных пытаняў:

Умовы стварэння, захавання, публікацыі, навуковай рэфлексіі “Хронікі…” Стрыйкоўскага і “Хронікі Быхаўца”. Ступень апоры на крыніцы, аналітычнасці, дакладнасці выкладаня матэрыялу. Спецыфіка аўтарскага дыскурсу “Хронік…”

Асноўныя ідэі твораў. Супастаўленне аўтарскіх стратэгій выкладання матэрыяла, высвятленне аўтарскай пазіцыі. Крытычны аналіз магчымых лакун і недакладнасцяў. Лексіка твораў.

Змест “Хронік…” і гістарычныя падзеі, якія ў іх асвятляюцца. Параўнанне аўтарскіх пазіцый да асвятлення аднолькавых падзей. Значэнне “Хронік…” для гуманітарных ведаў.

ПРАКТЫЧНЫ ЗАНЯТАК 4. Тэма 7. Змест, метадалогія і пабудова гістарычных прац у XIX ст. (параўнаўчы аналіз прац В. Ключэўскага і І. Лапо)

Кампаратыўны аналіз і чытанне адпаведных тэкстаў(літаратура прыведзена вышэй) павінны раскрыць кола наступных пытаняў:

Развіццё расійскай гістарычнай навукі і яе тэарэтычная аснова. Пазітывізм як метадалагічная аснова расійскай гістарыяграфіі другой паловы XIX ст. Дзяржаўная школа. Заходнерусізм. Працы Ключэўскага і Лапо як яскравыя прыклады навуковай парадыгмы эпохі. Фарміраванне філасофскіх і гістарычных поглядаў В.В. Ключэўскага і І. І. Лапо.

Змест і структура "Баярскай Думы старажытнай Русі". Гістарычны дэтэрмінізм паводле Ключэўскага. Вывучэнне дзяржаўных інстытутаў як метадалагічны прыярытэт. Дынаміка сацыяльна-палітычнага развіцця развіцця паводле Ключэўскага. Эвалюцыя дзяржаўных інстытутаў і ўлады ў Расіі.

Праца "Люблінская унія 1569 г." як адлюстраванне метадалагічных і ідэйных пераваг эпохі. Аўтарская пазіцыя і сродкі яе выражэння. Уступны гістарычны аналіз Лапо яго змест. Значэнне прац Лапо для беларускай гімстарыяграфіі.

ПРАКТЫЧНЫ ЗАНЯТАК 5. Тэма 10. Беларуская гістарычная думка першай паловы XX ст. (параўнаўчы аналіз твораў У. Ігнатоўскага і У Пічэты)

Кампаратыўны аналіз і чытанне адпаведных тэкстаў(літаратура прыведзена вышэй) павінны раскрыць кола наступных пытаняў:

Гістарычны кантэкст стварэння прац. У. Ігнатоўскага і У. Пічэты. Лес гісторыкаў ў кантэксце падзей сацыяльна-палітычнага развіцця міжваеннага часу.

Марксісцкая метадалогія, яе змест, мадыфікацыі і ўплыў на савецкую гістарычную навуку і навуковае супольніцтва. Рысы марксісцкай метадалогіі ў працах Ігнатоўскага і Пічэты.

Пабудова твораў, логіка выкладання, лексіка, аўтарская пазіцыя.

Перыядызацыя гісторыі Беларусі, ключавыя падзеі айчыннай гісторыі, накіраванасць гістарычнага працэсу ў "Кароткім нарысе гісторыі Беларусі2 і "Гісторыі беларускага народа".

ПРАКТЫЧНЫ ЗАНЯТАК 6. Тэма 11. Метадалагічныя акцэнты гістарычнай навукі сярэдзіны XX ст. (кампаратыўны аналіз прац Ф. Брадэля і Б. Грэкава)

Кампаратыўны аналіз і чытанне адпаведных тэкстаў(літаратура прыведзена вышэй) павінны раскрыць кола наступных пытаняў:

Гістарычны кантэкст стварэння "Матэрыяльнай цывілізацыі…" Ф. Брадэля (для разбору прапануецца том першы; як альтэрнатыва ці дадатак – "Граматыка цывілізацый" і "Кіеўскай Русі" Б. Д. Грэкава. Разнастайнасць шляхоў развіцця гістарычнай навукі Захаду і Савецкага Саюза.

Школа "Аналаў": узнікненне, змест канцэпцыі, праблемнае поле даследаванняў, навуковая навізна, новыя ідэі, прадстаўнікі. Ф. Брадэль як выбітны прадстаўнік другога пакалення "Аналаў". Увасабленне канцэпцыі і прадметнага поля "Аналаў" у працах Ф. Брадэля. Струцкі марксізм 1ктуры паўсядзеннасці, гісторыя ментальнасці, розныя хуткасці гістарычнага часу і г.д.

Савецкі марксізм пасляваенных дзесяцігоддзяў. Абумоўленасць метадалогіі гістарычных прац савецкіх гісторыкаў ідэалагічнымі прыярытэтамі СССР. Увасабленне ідэалагічных канонаў савецкага марксізма ў "Кіеўскай Русі" Б. Д. Грэкава. Пабудова твора і іерархія разглядаемых праблем. Дамінаванне разгляду сацыяльна-эканамічных прцэсаў і класавай барацьбы. Канцэпцыя гісторыі Старажытнай Русі і значэнне назвы "Кіеўская

Русь.” Значэнне працы Грэкава для далейшага развіцця савецкай гістарыяграфіі.

ПРАКТЫЧНЫ ЗАНЯТАК 7. Тэма 12. Разнастайнасць падыходаў у гуманітарных даследаваннях у постсавецкі час (параўнаўчы аналіз твораў Ж. ле Гофа і М. Ермаловіча)

Кампаратыўны аналіз і чытанне адпаведных тэкстаў(літаратура прыведзена вышэй) павінны раскрыць кола наступных пытаняў:

Сацыяльна-палітычныя змены канца XX ст. і іх уплыў на постсавецкую гістарыяграфію. Крушэнне марксісцкай парадыгмы. Станаўленне нацыянальных гістарыяграфій рэспублік былога СССР. Працы “Па слядах аднаго міфа” і “Беларуская дзяржава Вялікае княства Літоўскае” як знакавыя падзеі беларускай гістарыяграфіі. Сацыякультурны і сацыяльна-палітычны кантаэкст і абставіны стварэння прац М. Ермаловіча. Канцэпцыя узнікнення і характару ВКЛ М. Ермаловіча і яе прынцыповае адрозненне ад традыцыйнай канцэпцыі.

Месца школы “Аналаў” у еўрапейскай гістарыяграфіі. Ж. ле Гоф і кола яго даследаванняў. Ментальнасць, структуры паўсядзеннасці і асаблівасці перыядызацыі Сярэднявечча ў канцэпцыі Ле Гофа. “Гісторыя цела ў сярэднія вякі” як адна з паказальных прац накірунку “Аналаў”. Аўтарская аргументацыя, абгрунтаванне кола даследаваняў, метадалогія, эўрыстычная каштоўнасць тэкста.

Паказальнасць прац ле Гофа і Ермаловіча для ўсведамлення рознасці, разнастайнасці і спецыфікі як умоў развіцця гістарычнай навукі, так і праяўлення ў ёй розных метадалагічных падыходаў. Значэнне прац Ж. Ле Гофа і М. Ермаловіча для сучаснай гістарычнай навукі.

СЕМІНАР

Тэма 13. Сучасныя навуковыя распрацоўкі і прагнозы будучага

Спецыфіка разглядаемай тэмы, фармат курса па выбару, а таксама інфармацыйная насычанасць прадугледжваюць вольны выбар студэнтамі пытанняў да абмеркавання. Кола абмяркоўваемых пытанняў наступнае:

Асноўныя накірункі сучасных навуковых распрацовак: альтэрнатыўныя крыніцы энергіі, стварэнне штучнага інтэлекта, генная інжэнерыя, прадаўжэнне чалавечага жыцця і перамога над працэсамі старэння, поўная замена ўсіх органаў чалавека і штучнае іх стварэнне, пашырэнне кіберпрасторы і стварэнне сістэмы “чалавек-камп’ютар”, паступовае засяленне чалавекам іншых планет Сонечнай сістэмы і інш. Актуальныя распрацоўкі ў ваенай галіне і сучаснае аблічча вайны. Гібрыдныя войны.

Прычыны нарастання глабальных праблем сучаснасці. Сутнасць глабальных праблем і іх віды. Магчымыя шляхі вырашэння глабальных праблем сучаснасці. Маральна-этычныя і прававыя праблемы прымянення навуковых распрацовак з умяшальніцтвам у прыроду чалавека. Рызыкі і небяспекі існавання чалавека ў інфармацыйным грамадстве. Сутнасць і праявы цывілізацыйнага крызіса. Фактары пагрозы існавання чалавека. Трансгуманізм і постчалавек. “Футурашок”. Сцэнарыі будучага развіцця чалавецтва.

4. РАЗДЗЕЛ КАНТРОЛЮ ВЕДАЎ

Пытанні для заліку па курсу па выбару «Гісторыя і метадалогія навуковых ведаў»

1. Уводзіны. Тэарэтычныя асновы і паняцці курса.
2. Спецыфіка навуковага засваення чалавекам свету.
3. Каштоўнасныя і этычныя асновы навуковай дзейнасці.
4. Метададалогія, метад, метадалагічная парадыгма.
5. Станаўленне чалавека, яго эмпірычныя веды і міфалагічная свядомасць.
6. Эмпірычныя, даксаграфічныя, рэцэптурныя веды.
7. Фіксацыя інфармацыі і яе роля ў развіцці чалавецтва. Сістэмы пісьменнасці Старажытнага Усходу.
8. Сістэмы пісьменнасці і захоўвання інфармацыі ў грамадствах антычнасці.
9. Філасофскія веды і пазнавальная парадыгма антычнасці.
10. Філасофская карціна свету у Сярэднявеччы. Схаластыка як метадалогія навучання і пазнання.
11. Сістэма адукацыі сярэднявечнай Еўропы.
12. Навуковыя веды і тэхналогіі Усходу ў перыяд Сярэднявечча.
13. Змяненне карціны свету і станаўленне класічнай навукі ў ранні Новы час.
14. Навуковыя дасягненні еўрапейскай класічнай навукі (XVI-XVII ст.).
15. Метадалогія еўрапейскай навукі ў эпоху Асветы і пачатка прамысловага перавароту.
16. Дасягненні эпохі Асветы ў галіне матэматычных і прыродазнаўчых навук.
17. Развіцце навуковых ведаў на беларускіх землях Расійскай імперыі.
18. Навукова-тэхнічнае развіцце Еўропы і ЗША ў другой палове XIX-першай палове XX ст.
19. Спецыфіка метадалогіі гуманітарнага пазнання ў XIX ст. Пазітывізм у гістарычнай навуцы.

20. Марксісцкая парадыгма навуковага пазнання. Навука СССР і БССР.
21. Змяненні ў навуковай карціне свету ў першай палове XX ст. Рэлятывізм у навуцы.
22. Навуковыя дасягненні некласічнай навукі.
23. Навукова-тэхнічная рэвалюцыя другой паловы XX-пачатку XXI ст. Тэхнагеннае грамадства.
24. Спецыфіка гуманітарнага пазнання эпохі постмадэрна.
25. Разнастайнасць накірункаў і даследчыцкіх стратэгій сучаснай гістарычнай навукі.
26. Навука СССР, БССР і постсавецкай прасторы ў другой палове XX-пачатку XXI ст.
27. Чалавецтва ва ўмовах глабалізацыі і постіндустрыяльнага грамадства.
28. Глабальныя праблемы сучаснасці і магчымыя шляхі іх вырашэння.

Выкладчык, прафесар Л.У. Ландзіна.